

Kilka spostrzeżeń na temat pozycji przekładów literatury słowackiej w czeskim polu literackim (przez pryzmat socjologii literatury)*

A Few Remarks on the Position of Translations
of Slovak Literature in the Czech Literary Field
(Through the Lens of Sociology of Literature)

Joanna Derdowska

<https://orcid.org/0000-0002-3665-5901>

UNIVERSITY OF SILESIA IN KATOWICE

joanna.derdowska@us.edu.pl

Data zgłoszenia: 23.02.2024 r. | Data akceptacji: 27.06.2024 r.

ABSTRACT | This article presents selected contemporary answers to the old question of the need for literary translation from Slovak into Czech. It also draws attention to the implications of the question of the legitimacy of this translation. To describe the place occupied by translated Slovak literature in the Czech literary field, I propose the practical application of the language of sociology of literature.

KEYWORDS | sociology of literature, sociology of translation, Slovak literature in translation, Czech literary field

* Podczas pracy nad artykułem wykorzystano źródła infrastruktury badawczej Česká literární bibliografie — <https://clb.ucl.cas.cz/> (kód ORJ: 90243). Při vzniku práce byly využity zdroje výzkumné infrastruktury Česká literární bibliografie — <https://clb.ucl.cas.cz/> (kód ORJ: 90243).

Wprowadzenie

Związki językowe między czeskim a słowackim ewoluowały od historycznej, XVII-wiecznej idei wspólnego języka (*lingua slavico-bohemica*) przez bierną dwujęzyczność w XX wieku aż do obserwowanego dziś dystansu językowego. Przemiany te miały znaczny wpływ na kształt produkcji literackiej oraz strategii przekładowych stosowanych wobec tłumaczenia dzieł z innych języków na słowacki i/lub czeski, a także przekładu literackiego pomiędzy tymi dwoma bliskopokrewnymi językami. W tym artykule staram się przedstawić wybrane współczesne odpowiedzi na stare pytanie o potrzebę wzajemnego tłumaczenia, koncentrując się na przekładzie ze słowackiego na czeski. Zwracam też uwagę na implikacje samego pytania o zasadność przekładu. Do opisu miejsca zajmowanego przez literaturę tłumaczoną ze słowackiego w czeskim polu literackim proponuję zastosowanie języka socjologii literatury.

Podczas pracy analitycznej i wyjaśniania korzystam z metodologii typowych dla socjologii literatury wywodzącej się z socjologii refleksyjnej Pierre'a Bourdieu oraz jego teorii pól¹, rozwijanych później między innymi przez Pascale Casanovę², a w przekładoznawstwie między innymi przez socjologów Johana Heilbrona i Gisèle Sapiro oraz Jeana-Marca Gouanvica³. Taki wybór metodologiczny, poza tym, że najogólniej rzecz ujmując, implikuje odejście zarówno od hermeneutycznego, jak i ekonomicznego pojmowania zjawiska przekładu (odejście od egzegezy tekstu, a zarazem od traktowania tytułów książkowych wyłącznie jako towaru w sensie ekonomicznym), przede wszystkim kieruje zainteresowanie badawcze w stronę działań samych aktorów (agensów) funkcjonujących w polu literackim i innych polach z nim powiązanych. Ponadto nakazuje, by wsłuchując się w wypowiedzi aktorów, zachować podstawową metodologiczną nieufność wobec ich dyskursu, a ich aktywność, również tę dyskursywną, traktować jako praktykę społeczną podlegającą nieustannej negocjacji i wplecioną w relacje władzy.

- 1 Na temat teorii pól odsyłam do podstawowej literatury: P. Bourdieu: *Reguły sztuki. Geneza i struktura pola literackiego*. Przeł. A. Zawadzki. Universitas, Kraków 2001 oraz m.in.: A. Viala: *The Theory of the Literary Field and the Situation of the First Modernity*. „Paragraph” 2006, no. 29, s. 80–93.
- 2 P. Casanova: *Światowa republika literatury*. Przeł. A. Turczyn, E. Gałuszka. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2017.
- 3 J. Heilbron, G. Sapiro: *Outline for a Sociology of Translation: Current Issues and Future Prospects*. W: *Constructing a Sociology of Translation*. Eds. M. Wolf, A. Fukari. John Benjamins, Amsterdam 2007, s. 93–108; J.-M. Gouanvic: *Outline of a Sociology of Translation Informed by the Ideas of Pierre Bourdieu*. „Monografias de Traducción e Interpretación” 2010, no. 2, s. 119–129. Zob. też: G.M. Vorderbermeier: *Remapping Habitus in Translation Studies*. Rodopi—Brill, Amsterdam—New York 2014.

Sam Bourdieu zagadnienia przekładu podejmował w bardzo niewielu pracach (na uwagę zasługują tu jego wątpliwości co do możliwości wytyczenia specyficznego pola przekładowego ze względu na fakt, że przekład występuje wówczas jako tekst bez kontekstu)⁴, jednak z czasem jego idee, jako jednego z najbardziej wpływowych socjologów ostatnich dekad, zaczęły być testowane również przez przekładoznawców. Ich zainteresowanie wzbudziły w dużej mierze relacje władzy oddziałujące na tłumaczenie czy między innymi kategoria habitusu, będącego systemem trwałych dyspozycji, które generują i organizują praktyki i wyobrażenia indywidualnej jednostki⁵.

Od czechosłowiaństwa do dystansu językowego

Historycznie rzecz biorąc, odrębność literatury czeskiej i słowackiej jest stosunkowo nowym stanem i wiąże się z ewolucją statusu języka czeskiego i słowackiego. Jeszcze w XIX wieku nierzadko mówiło się o języku czechosłowackim, a nawet czesko-słowiańskim⁶. Koncepcje lingwistyczne zakładające i propagujące jedność językową przetrwały aż do czasu, gdy idee tzw. czechosłowakizmu zostały zrealizowane w państwie utworzonym po I wojnie światowej, którego konstytucja jako język urzędowy zdefiniowała język czechosłowacki. Nieco paradoksalnie to właśnie zaistnienie nowego ciała politycznego położyło kres idealistycznym wyobrażeniom o wspólnym czechosłowackim języku i narodzie.

- 4 Por. P. Bourdieu: *The Social Conditions of the International Circulation of Ideas*. W: *Bourdieu: A Critical Reader*. Ed. R. Shusterman. Blackwell Publishers, Oxford, UK 1999, s. 220, za: J.-M. Gouanvic: *Outline of a Sociology of Translation...*, s. 121.
- 5 Zob. P. Bourdieu: *Zmysł praktyczny*. Przeł. M. Falski. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008, s. 72 i dalej. Wczesnym i często przywoływanym zastosowaniem pojęcia habitusu w przekładoznawstwie była propozycja Daniela Simeoniego, który skupił się na submisywnej pozycji tłumacza jako aktora schowanego za procesem wydawniczym, za tekstem, niedostrzeganym lub słabo dostrzeganym w recepcji. Zob. D. Simeoni: *The Pivotal Status of the Translator's Habitus*. „Target” 1998, no. 1 (10), s. 1—39.
- 6 Szczególnie w kręgach luterańskich. Zob. np. M. Nábělková: *Česko-slovenský jazykový kontakt*. W: *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Eds. P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová. 2016. <https://www.czechency.org/slovník/%C4%8CESKO-SLOVENSK%C3%9D%20AZYKOV%C3%9D%20KONTAKT> [dostęp: 5.06.2024]; P. Kosek: *Dějiny češtiny na Slovensku*. W: *Nový encyklopedický slovník češtiny...*, <https://www.czechency.org/slovník/D%C4%9AJINY%20%C4%8CE%C5%A0TINY%20NA%20SLOVENSKU> [dostęp: 5.06.2024]; A. Maxwell: *Fickle Nationalism: Slovakia's Shifting Ethno-Linguistic Borders*. W: *The Palgrave Handbook of Slavic Languages, Identities and Borders*. Eds. T. Kamusella, M. Nomachi, C. Gibson. Palgrave Macmillan, Basingstoke 2016, s. 230—244.

Wcześniej teza o ich istnieniu była politycznie niezbędna do legitymizacji negocjacji granicznych. Te, aby przynieść pożądaną przez Czechów i Słowaków skuteczną politykę, czyli stworzenie suwerennego państwa, musiały opierać się na ich wspólnym występowaniu w imieniu jednego narodu, który miałby w proponowanym państwie większość etnolingwistyczną, zgodnie z zasadą samostanowienia narodów. Później jednak strona słowacka, której żądania niezależności językowej sformułowane w porozumieniu z Pittsburga nie zostały ostatecznie spełnione, znalazła się w osłabionej pozycji w nowym państwie⁷ i coraz wyraźniej kwestionowała wspólnotę etnolingwistyczną z Czechami.

Współcześnie językoznawcy opisują dystans językowy pogłębiający się od czasu rozpadu Czechosłowacji w 1993 roku. Choć wyniki niektórych badań sprzed dwóch dekad⁸ sugerowały, że bariera komunikacyjna nie jest jeszcze na tyle duża, by wymagała mediacji w formie przekładu, nawet wśród dzieci i młodzieży⁹, należy brać pod uwagę konieczność regularnej weryfikacji wyników tego rodzaju analiz. Z pewnością jednak szczególnie po stronie słowackiej, gdzie obowiązują środki prawne mające na celu ochronę języka¹⁰, w znacznym stopniu oddziałują tendencje purystyczne.

Związki językowe oraz pasywna dwujęzyczność użytkowników wpływały na kształt produkcji literackiej oraz polityki i strategii tłumaczeniowych. W tym artykule pomijam problematykę asymetryczności kontaktów przekładowych, która warta jest specjalnej uwagi. Jej korzenie historyczne zostały rzetelnie opracowane na przykład przez Ivę Dvořákovą i Alenę Zelenkovą¹¹.

7 Zob. T. Kamusella: *The Politics of Language and Nationalism in Modern Central Europe*. Palgrave Macmillan, Basingstoke 2008, s. 518 i dalej.

8 K. Musilová, I. Dobrotová: *Z dějin kontaktů dvou blízkých slovanských jazyků, češtiny a slovenštiny*. „Bohemistika” 2012, č. 1, s. 35–60.

9 Zob. M. Nábělková: *Rozdelenie a „vzďalovanie”. Niekoľko pohľadov*. W: *Česko-slovenská vzájemnosť a nevzájemnosť*. Eds. I. Pospíšil, M. Zelenka. Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno 2000, s. 104–112; eadem: „Ale v češtině bych to rád taky”. *Slovensko-český preklad ako predmet vyjednávania v internetovej komunikácii*. „Jazykovédne aktuality” 2007, č. 44, s. 54–78; eadem: *Cudzí jazyk? Rozptyl nazerania na vzájomný vzťah slovenčiny a češtiny v súčasnom spoločenskom diskurze*. W: *Visegrad — Terra Interculturalis*. Ed. V. Sklaský. Slovensko-český klub s podporou visegrádskeho fondu, Praha 2009, s. 67–88; eadem: *Slovenčina a čeština v kontakte. Pokračovanie príbehu*. Veda, vydavateľstvo SAV. Jazykovedný ústav L. Štúra SAV — Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Bratislava—Praha 2008; eadem: *The Czech-Slovak Communicative and Dialect Continuum: With and Without a Border*. W: *The Palgrave Handbook of Slavic Languages...*, s. 140–184.

10 Zob. Ustava Zákon Národnej rady Slovenskej republiky z 15. novembra 1995 o štátnom jazyku Slovenskej republiky 270/1995 Z. z. (Ustava z dnia 15 listopada 1995 o języku państwowym Republiki Słowacji).

11 I. Dvořáková: *Vzájemný preklad ve vývoji česko-slovenských a slovensko-českých vztahů. Zčešťování — poslovenčovanie — přepis — prevod — preklad* (disertační

Stare pytanie

Specyfika współlistnienia i przenikania (lub różnicowania i odgraniczania) dwóch kultur i literatur, warunkujących rozwój przekładu literackiego między nimi, nie od dziś jest przedmiotem zainteresowania badaczy poszukujących adekwatnej terminologii i trafnych metafor do jej opisu. Wśród powracających i najbardziej nośnych określeń można wymienić na przykład „literacką wzajemność” czy „czechosłowacki kontekst literacki” i inne bardziej metaforyczne, takie jak „dwuramienny nurt” (*dvojramenný proud*). Ich popularność była jednak ściśle związana z atmosferą polityczną, a więc z interesami i rodzajem kapitału obowiązującego w polu politycznym. Petr Šisler zwraca uwagę na zanik używania przez krytykę i publicystykę literacką sformułowań wskazujących na wspólnotę literacką w okresie Praskiej Wiosny¹². Budowanie korpusu wzajemnych przekładów zaś logicznie uważano za wskaźnik niezależności obu literatur. Z tego powodu w historii słowacko-czeskich kontaktów literackich, poza namysłem nad formą, jakością i ilością tłumaczeń, od dawna powracało też znacznie bardziej normatywne pytanie o to, czy literaturę między tymi dwoma językami w ogóle tłumaczyć, czy nie¹³. Pytanie to i sam fakt jego stałej obecności w polu literackim obu języków niesie ze sobą pewne ciekawe konsekwencje.

Z perspektywy socjologii literatury szczególnie interesujący jest rozwój społecznej roli przekładu. Pascale Casanova praktykę tłumaczeniową, w której tekst z małego, w hierarchii światowych języków literackich mniej znaczącego lub podrzędnego języka uzyskuje status tekstu literackiego, opisuje jako literalizację. W ujęciu francuskiej socjolożki proces ten zachodzi zwykle w dążeniu aktorów małych (peryferyjnych lub semiperyferyjnych) języków do zaistnienia w języku centralnym w kontekście globalnym. Casanova nie rozważa wprawdzie

práce). Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Praha 2019; A. Zelenková: *Medzi vzájomnosťou a neuzajomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov*. Slovanský ústav AV ČR, FF Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Praha—Nitra 2009. Iva Dvořáková opracowała również internetową bazę przekładów czesko-słowackich i słowacko-czeskich umieszczoną na stronie <https://czechslovaktranslation.wordpress.com/> i zawierającą niemal 750 pozycji przekładów ze słowackiego na czeski, począwszy od wydań z XIX wieku aż do roku 2014. Baza niestety nie podaje pełnych danych, a we wpisach brakuje informacji znaczącej nie tylko z perspektywy przekładoznawczej — nazwisk tłumaczy. Nowszą bazę przekładów stworzyli M. Jareš, L. Machala, A. Zdeňková: *České překlady slovenské beletrie 1993—2017*. „Spisovatele.upol.cz”. <http://spisovatele.upol.cz/wp-content/uploads/2022/03/Ceske-preklady-slovenske-beletrie-1993-2017.pdf> [dostęp: 21.01.2024].

12 Zob. P. Šisler: *Vztahy se slovenskou literaturou*. W: *Dějiny české literatury 1945—1989*. Eds. P. Janoušek et al. T. III. Academia, Praha 2007—2008, s. 98—106.

13 Na interesujące implikacje samych określeń oznaczających przekład w tych kombinacjach językowych zwraca uwagę I. Dvořáková: *Vzájemný překlad...*

przeniesienia takiej dynamiki na pola literackie małych języków, a pisząc o tych językach, widzi je raczej jako solidarnie tworzące subwersywne strategie przeciw centrum¹⁴. Wydaje się jednak, że zasada legitymizacji (literalizacji czy „transmutacji literackiej”) poprzez nadrzędny w danym, również lokalnym, kontekście język może częściowo wyjaśniać praktykę typową jeszcze dla pierwszej połowy XIX wieku, w której słowackie teksty literackie (takie jak na przykład dzieła Jána Hollego pisane w wariantcie języka słowackiego skodyfikowanym przez Antona Bernoláka) były tłumaczone na czeski, aby w ogóle zostać nobilitowane do literackości. Z punktu widzenia elit kulturowych języka dominującego, w tym wypadku czeskiego, które w tym czasie traktowały język słowacki jako medium nie dość dojrzałe do tego, aby powstałe w nim dzieło miało w ich mniemaniu wysoką wartość literacką, przekład na czeski miał tę wartość dzieła dopiero nadać. Jak podkreślał Vladimír Macura, taki proces tłumaczenia ze słowackiego właściwie zaprzeczał temu, by dany tekst istniał wcześniej jako tekst literacki w jakikolwiek inny sposób niż w przekładzie¹⁵.

Przypadki, w których chronologiczne pierwszeństwo publikacji słowackich tekstów wiodło przez czeski przekład, można znaleźć również w późniejszych czasach. Na przykład opowiadanie Ladislava Grosmana *Past*, znane ze swej późniejszej wersji *Obchod na korze*¹⁶, wydane zostało najpierw w tłumaczeniu na czeski. Współcześnie zaś ciekawe zjawisko można zaobserwować w obszarze literatury popularnej. Lubomír Machala zauważył, że wiele historycznych kryminałów Juraja Červenáka jest przekładanych na czeski prosto z rękopisów i tłumaczenia te ukazują się wcześniej w języku czeskim niż słowackim, przy czym niektóre z nich już po słowacku nawet nie wychodzą¹⁷. Tutaj możemy mówić nie tyle o konsekracji przez przekład, ile o podporządkowaniu tego segmentu pola literackiego prawom rządzącym polem ekonomicznym.

Inaczej sytuacja kształtowała się w czasach pierwszego wspólnego państwa czechosłowackiego, u którego podstaw stało między innymi założenie istnienia wspólnego narodu, a więc (zgodnie z ideologią odrodzeń narodowych) również języka Czechów i Słowaków. Choć w praktyce społecznej tłumaczenia wciąż powstawały, atmosfera intelektualna nie w pełni sprzyjała akceptacji wzajemnego przekładu, co było ściśle związane z wpływem pola władzy na heteronomiczny biegun pola literackiego. We wskazówkach sformułowanych

14 Zob. P. Casanova: *Światowa republika literatury...*

15 V. Macura: *Všeobecné pozadie interpretácie Feldekovho prekladu „Slávy dcéry”*. W: *O interpretácii umeleckého textu 7*. Nitra 1982, s. 302, za: I. Dvořáková: *Vzájemný preklad...*, s. 42.

16 L. Grosman: *Past*. „Plamen” 1962, č. 4, s. 66–75.

17 L. Machala: *Slovenská literatúra v Česku aktuálně*. „Český jazyk a literatura” 2018, č. 2, s. 88.

przez Alberta Pražáka, będącego silnym autorytetem literaturoznawczym, a tym samym liczącym się aktorem ówczesnego pola literackiego, a zarazem jednym ze znaczących głosów wspierających koncepcję wspólnej czechosłowackiej literatury, przekład (transkrypt, *přepis*) ze słowackiego został uznany za niewskazany. Pražák dopuszczał wydania słowackich tekstów opatrzone glosariuszami do celów edukacyjnych i popularyzatorskich¹⁸. Za niewskazane uważał też równoległe, czeskie i słowackie, tłumaczenie dzieła z innego języka; innymi słowy, jeśli istniał już przekład obcego dzieła na czeski, nie należało go tłumaczyć na słowacki. W procesie wyboru tłumacza zaś wydawca powinien ignorować to, czy jego pierwszym językiem, a więc i językiem docelowym przekładu, będzie czeski czy słowacki, i zamiast tego ma się kierować jego „zdolnościami”¹⁹.

Praktyczne zastosowanie przedostatniej z tych zasad (głoszącej, by nie przekładać ponownie) na przestrzeni XX wieku opisywano też jako tworzącą synergię między dwoma językami. Zjawisko komplementarności, polegające na uzupełnianiu się czeskich i słowackich przekładów na wspólnym rynku książki, zostało rozpoznane i opisane przez słowackiego komparatystę Dionýza Ďurišina jako wzajemny dioecyzm (czyli „dwupienność”) tłumaczeniowy²⁰. Badacz zauważył, że istniejące czeskie przekłady (jako przykładu używał opowiadań Mikołaja Gogola) wypełniały luki powstałe w wyniku braku słowackich tłumaczeń danych tekstów, a tym samym służyły jako cenne uzupełnienia w polu literackim²¹. Źródeł komplementarnej funkcji tych procesów międzyliterackich można jednak — jak widać — szukać w heteronomiczności czechosłowackiego pola literackiego.

Pytanie o zasadność wzajemnych przekładów powróciło w nowych okolicznościach socjopolitycznych w powojennej Czechosłowacji, w której oczywistą wykładnią relacji literackich miała być kosmopolityczna jedność. Co ciekawe, jak podaje Šisler, wzajemne tłumaczenie bywało początkowo (jeszcze

18 Na temat słowniczków i glosariuszy, także w późniejszej praktyce wydawniczej w Czechosłowacji, zob. M. Nábělková: *Bilaterárnosť, bilingvizmus a „prílohové slovníčky” ako textová lexikografická opora v českom a slovenskom literárnom priestore*. „Slovenská literatúra” 2020, č. 67, s. 11—35.

19 A. Pražák: *Poslovenštvomat? Počeštovat?*. „Časopis učení společnosti Šafaříkovy v Bratislavě” 1928, č. 1—2, s. 217—219.

20 Pojęcie dwupienności (*dvojdomost*) w ujęciu Ďurišina ewoluuje i nie zawsze odnosi się do komplementarności, ale również do zakorzenienia autorów w dwóch kulturach i językach. Więcej zob. Z. Hegedüsová: *Dvojdomovost’ v medziliterárnom spoločensve*. W: *Osobitné medziliterárne spoločensvá*. Sv. 3. Eds. D. Ďurišin et al. Veda, Bratislava 1991, s. 76—91.

21 Zob. D. Ďurišin: *Artistic Translation in the Interliterary Process*. „Traduction, terminologie, rédaction (TTR)” 1991, no 1, s. 113—127.

przed przełomowym rokiem 1948) kwestionowane zwłaszcza przez stronę słowacką, która podkreślała naturalny bilingwizm czytelniczy pozwalający na oszczędności na rynku wydawniczym²². Debata o przekładzie jednak nie ustawała. Na przykład slawista i słowacysta Alois Gregor na początku lat 50. swoją opinię wyrażał językiem wymaganym przez epokę, jednak jego stanowisko było jednoznaczne: „[...] twierdzą, że tłumaczyć nie należy, ponieważ nie ma to jak możliwość dowiedzenia się czegoś o braterskim narodzie bezpośrednio u źródła. Trudności językowe nie są nie do pokonania” („[...] tvrdím, že by se překládat nemělo, neboť není nad to, můžeme-li se informovati o bratrském národě přímo u pramene. Jazykové potíže nejsou nepřekonatelné”)²³. Nawiązując do jego wypowiedzi, niecałą dekadę później bohemista Alois Jedlička oponował: „Jeśli w danej sytuacji i w danych warunkach tłumaczenia z języka słowackiego na czeski pomagają literaturze bratniego narodu słowackiego dotrzeć do czeskich czytelników, a tym samym przyczynić się do wzmocnienia więzi politycznych i kulturowych, jest to z pewnością bardzo istotna kwestia” („Jestliže překlady ze slovenštiny do češtiny pomáhají za dané situace a v daných podmínkách tomu, že literatura bratrského národa slovenského proniká mezi české čtenáře a přispívá tak k upevnování politických a kulturních svazků, je to moment jistě velmi závažný”)²⁴.

Przekłady ze słowackiego były w czasach socjalistycznej Czechosłowacji wydawane. Znaczącą rolę odgrywało w tym procesie wydawnictwo Odeon, które w latach 1956—1968 prowadziło ilustrowaną serię wydawniczą Slovenská knihovna (Biblioteka Słowacka) pod redakcją Karola Rosenbauma (30 tytułów), prezentującą swój kanon literatury słowackiej XIX i pierwszej połowy XX wieku. Seria ta została stopniowo zastąpiona przez serię Slovenská knihovna nová řada, zorientowaną na nowszą, XX-wieczną literaturę włącznie z tekstami powojennymi (1965—1976, 11 tomów pod redakcją Rosenbauma i Vladimíra Reisa)²⁵. Literatura słowacka była również tłumaczona w okresie normalizacji (główną rolę przejęło w tym zakresie wydawnictwo Československý spisovatel) i instytucjonalnie stopniowo oddalała się od czeskiej, jednak nie na tyle, by w roku 1991 badacz nie mógł napisać, że „asymetria przeja-

22 P. Šisler: *Vztahy se slovenskou literaturou*. W: *Dějiny české literatury 1945—1989*. Eds. P. Janoušek et al. T. I. Academia, Praha 2007—2008, s. 98.

23 A. Gregor: *Překládat, nepřekládat?*. „Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada jazykovědná” 1952, vol. 1 (A1), s. 180. <https://digilib.phil.muni.cz/sites/default/files/pdf/101604.pdf> [dostęp: 26.01.2024]. Jeśli nie podano inaczej, cytaty w tłumaczeniu autorki artykułu.

24 A. Jedlička: *Jazyková problematika překladů ze slovenštiny do češtiny*. „Naše řeč” 1961, č. 1—2. <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4805> [dostęp: 26.01.2024].

25 M. Přibáň, V. Košnarová, A. Přibáňová: *Slovník české literatury*. 2013. Hasło: *Odeon*. <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1362> [dostęp: 16.02.2024].

wiąjąca się w postrzeganiu przez czeskiego czytelnika języka słowackiego jako przeszkody w odbiorze estetycznej złożoności dzieła została praktycznie wyeliminowana” („je prakticky zlikvidovaná asymetrie projevující se v pociťování slovenského jazyka českým čtenářem jako překážka pro vnímání estetické komplexnosti díla”)²⁶.

Jak widać, pomimo że kwestia przekładu ze słowackiego na wielu etapach historycznych wydawała się stabilnym faktem, obecności tłumaczeń w polu literackim pomimo wszystko zdaje się towarzyszyć aura nieoczywistości. Wydaje się, że wiązać się ona może z faktem, że akceptacja przewyciężenia wizji jednej wspólnej literatury współistnieje z jeszcze jakimiś innymi czynnikami.

Stara odpowiedź?

Również współcześnie, po tymczasowym spadku zainteresowania literaturą słowacką w latach 90., przyjął się po czeskiej stronie model przekładowy. Ambiwalencję możliwego postrzegania bliskości językowej, z której taka potrzeba wynika, tłumaczy Radoslav Passia, powołując się na lingwistyczne badania porównawcze. Według nich między czeskim a słowackim ilość leksemów mogących sprawić trudności w komunikacji wynosi 16% lub 23% (spośród 500 najczęściej używanych). Choć liczba słów, które trzeba przynajmniej biernie przyswoić, aby swobodnie posługiwać się drugim językiem, może wydawać się niewielka, to w kontekście literatury pięknej jest istotna — „W poezji każde słowo ma znaczenie”²⁷. Zdaniem badacza nie powinien dziwić fakt, że młode pokolenie Czechów zainteresowanych literaturą, ale nieposiadających kompetencji kulturowych i językowych typowych dla czasów wspólnej państwowości, może się zniechęcić koniecznością zrozumienia tekstu słowackiego.

Współcześnie wśród słowackich tytułów pojawiających się na czeskim rynku książkowym najczęściej znaleźć można literaturę popularną. Stąd też obawy wyrażane przez niektórych badaczy, że obraz słowackiej twórczości literackiej wyłaniający się z takiej sytuacji jest z punktu widzenia jakości zniekształcony, ponieważ pomimo zaszeregowania do planów wydawniczych książek

26 M. Pokorný: *Spoločenství české a slovenské literatury v současné fázi meziliterárního procesu. Trilogie Marie Mujmanové a Vladimíra Mináče*. W: *Osobitné...*, s. 172.

27 R. Passia: *Pahyl' alebo vyhonok. Slovenská literatúra v Česku*. „Advojka.cz” 2007, č. 26. <https://www.advojka.cz/archiv/2007/26/pahyl-alebo-vyhonok> [dostęp: 13.02.2024].

nagradzanych uznawaną za prestiżową nagrodą Anasoft litera nie starcza w nich miejsca i stosownej pozycji dla szanowanych autorów i autorek współczesnej literatury słowackiej: „Ich popularność wśród czytelników i krytyków nie jest jednak zbyt duża, a często są dyskwalifikowane przez niski poziom tłumaczeń” („Jejich čtenářská či kritická odezva ovšem není nijak výrazná, navíc jsou mnohdy diskvalifikována odbytými překladatelskými výkony”)²⁸.

Badacze zwracali też uwagę na problematykę pozycji w kulturze docelowej aktorów współtworzących czeską krytykę literacką odnoszącą się do literatury słowackiej. W wielu przypadkach bowiem w czasopismach zaobserwować można trend, w którym o literaturze słowackiej piszą krytycy słowaccy nie dość zakotwiczeni w czeskim życiu literackim, nieposiadający takiego przygotowania do popularyzacji słowacko-czeskich problemów komparatystycznych, jakie mogliby mieć choćby czescy słowacyści²⁹. Interesujące jest przy tym to, że w niektórych czasopismach — również tych, które weszły na czeski rynek już w warunkach, które Jana Pátková opisuje za Charousem jako tzw. dośrodkowe wytwarzanie kontaktów czesko-słowackich literackich³⁰ — niektóre redakcje konsekwentnie publikują artykuły w języku słowackim (na przykład cytowany poniżej artykuł Timei Zvolánkovéj³¹ i wiele innych). Ten trop właśnie chciałabym zaproponować jako jedno z możliwych wyjaśnień faktu, że pytanie o wzajemne tłumaczenie, choć wydaje się, że rozwiązane, wciąż nie zostało definitywnie porzucone.

Praktyka podobnej dwu- lub wielojęzyczności jest znana w polu akademickim³² i zakłada (przy czym nie ma tu znaczenia, czy słusznie, czy nie) kompetencję badaczy do lektury w innych językach. Jednak zestawivszy fakt publikowania artykułów po słowacku w czeskim dwutygodniku kulturalnym z deklarowaną potrzebą tłumaczenia prozy, należałoby zadać sobie pytanie wychodzące wprost z myśli Bourdieowskiej, zgodnie z którą „sztuka i konsumpcja artystyczna są przeznaczone do pełnienia, czy nam się to podoba, czy nie i niezależnie od tego, czy mamy tego świadomość, społecznej funkcji

28 L. Machala: *Slovenská literatúra...*, s. 89.

29 Zob. J. Pátková: *Reflexe slovenské literatury v českém prostředí po roce 2000*. W: *K teoretickým a praktickým aspektom slovenskej literárnej kritiky po roku 2000*. FF PU v Prešove, Prešov 2019, s. 189.

30 Ibidem.

31 T. Zvolánková: *Brutálna v jemnostiach. O prekladani slovenskej literatúry*. „Advojka.cz” 2023, č. 1. <https://www.advojka.cz/archiv/2023/1/brutalna-v-jemnostiach> [dostęp: 21.01.2024].

32 Przykładem czesko-słowackim jest choćby niedawna publikacja: *Listopadové proměny. Česká a slovenská literatúra v kontextu roku 1989*. Eds. V. Barborík, B. Čiháková, A. Šidáková Fialová. Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha 2021.

uprawomocniania różnic społecznych”³³. Jest to pytanie o to, czy w niektórych przypadkach obecność języka słowackiego w czeskim polu literackim nie może być przejawem dystynkcji. Jeśli pójść za analogią z polem akademickim, to wprowadzanie języka, o którym w tym samym, napisanym po słowacku, artykule pisze się, że jest coraz mniej zrozumiały dla przeciętnego czeskiego czytelnika, zakłada, że jego docelowym odbiorcą jest czytelnik ponadprzeciętny, obyty (bo to nie z formalnego wykształcenia pochodzi kompetencja posługiwania się słowackim) i posiadający większy kapitał społeczny.

Głosy w sprawie

Powyższą hipotezę mogłyby też potwierdzić niektóre stanowiska, jakie w tej kwestii zajmowali (lub zajmują) aktywni aktorzy czeskiego pola literackiego wciąż występujący przeciw idei przekładu ze słowackiego. O ile linia rozumowania wspierająca przekład jest stosunkowo jasna i bazuje na argumentach pragmatycznych — „Dziś dyskusje na temat stosowności i niestosowności tłumaczenia literatury słowackiej na język czeski są bezprzedmiotowe wobec mizernego wzajemnego kontaktu językowego. Trzeba zmierzyć się z nową rzeczywistością. Nie rozumiemy się, więc tłumaczmy” („Dnes sú diskusie o patričnosti a nepatričnosti prekladania slovenskej literatúry do češtiny vzhľadom na mizerný vzájomný jazykový kontakt irelevantné. Je potrebné čeliť novej realite. Nerozumie sa, prekladajme”)³⁴ — o tyle argumenty przeciwko idei przekładu są bardziej różnorodne. Co również charakterystyczne, nie są one skierowane przeciw konkretnym przedsięwzięciom, takim jak publikacja przetłumaczonego tytułu, ale przeciw ogólnej idei czytania literatury słowackiej w tłumaczeniu. Co więcej, wypowiedzi ganiące tę praktykę pochodzą nierzadko od samych aktorów zaangażowanych w inicjatywy przekładowe (co można uznać za przeciwny biegun sytuacji wspomnianej powyżej, w której głos aktora dyskursywnie popierającego stosowanie modelu przekładowego w kontaktach literackich, w praktyce komunikacyjnej jego wypowiedzi publicystycznej pozostaje po słowacku, co nie oznacza, że nie mogą mieć źródła w tych samych procesach społecznych).

Uwzględniając okoliczność, że dyskurs ma tendencję do legitymizowania tego, co już ugruntowane, i zachowując pewną podstawową nieufność wobec

33 P. Bourdieu: *Dystynkcja. Społeczna krytyka władzy sądzienia*. Przeł. P. Biłos. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2022, s. 16.

34 T. Zvolanekova. *Brutálna...*

aktorów, omawiane argumenty można określić jako ideologiczne, nostalgiczne, ekonomiczne i moralne³⁵. Jedną z najsilniejszych linii wypowiedzi sceptycznych jest linia ideologiczna, która sięga bezpośrednio do romantycznej idealizacji twórczej roli autora. Lepiej jest czytać „woryginał” bez względu na wszystko, ponieważ daje to czytelnikowi kontakt z uświęconym językiem źródłowym, niezapośredniczonym przez osobę tłumacza. Petr Minařík, sam będąc wydawcą i inicjatorem wspomnianej serii wydawniczej *Češi, čítajte!* prezentującej literaturę słowacką w czeskim tłumaczeniu, przy starcie tego projektu wyrażał się o przekładzie jako o procesie, który „pogarsza jakość oryginalnego tekstu literackiego, choć w zasadzie nie jest to konieczne” („zhoršuje kvalitu literárniho (původního) textu, aniž je to v zásadě nutné”)³⁶. Rzecz jasna można uznać, że za taką wypowiedzią stała prowokacyjna strategia marketingowa, jednak biorąc pod uwagę zastrzeżenia badaczy wobec jakości tłumaczeń ze słowackiego, nie wydaje się to bez znaczenia. Podobnie jak w wielu innych przejawach zmiany społecznej i związanej z nimi przemiany pokoleniowej pojawia się nostalgiczny i sentymentalny wzorec, który bezpośrednio lub pośrednio faworyzuje przeszłość jako po prostu lepszą. Może on być werbalizowany jako indywidualne wspomnienie prostoty i dostępności słowackich tekstów lub jako refleksja nad utraconą zbiorową zdolnością do niezapośredniczonego obcowania z inną literaturą. Jeszcze inny, również nienowoczesny wymiar argumentacji wiąże się z etosem pracy, kiedy to używane są argumenty odnoszące się do lenistwa: „Czy należy tłumaczyć literaturę słowacką na czeski? Zasadniczo nie i zasadniczo tak. Nie dlatego, żeby wygodnicka część czeskiej populacji intelektualnej w końcu wzięła się w garść i znów zaczęła czytać po słowacku” („Je nutné slovenskou literaturu překládat do češtiny? Zásadně ne a zásadně ano. Ne proto, aby se zpohodlnělá část české intelektuální populace konečně usebrala a začala zase číst slovensky”) — odpowiadał w 2009 roku w ankiecie pisma studenckiego Miroslav Zelinský, tłumacz literacki. Minařík w cytowanym już powyżej wywiadzie mówił też: „Wszyscy Czesi umieją czytać po słowacku, tylko są leniwi, więc się wykręcają, że nie umieją” („Všichni Češi umí číst slovensky, jsou jenom líní, tak se vymlouvají, že neumí”)³⁷.

35 Korzystam z wypowiedzi medialnych, między innymi z odpowiedzi na pytanie w ankiecie studenckiego czasopisma „Litenky”: E. Haderková: *Anketa k tématu současné slovenské literatury*. „LitENky (Literární novinky)” 2009, č. 4 (36), 16. 4. <http://litenky.ff.cuni.cz/clanek.php/id-2394.html> [dostęp: 26.01.2024].

36 S. Bejšáková: *Nakladatel Petr Minařík: Překládat knihy ze slovenštiny do češtiny je zvěrstvo*. *Deník.cz*, 3.12.2012. https://www.denik.cz/ostatni_kultura/nakladatel-petr-minarik-prekladat-knihy-ze-slovenstiny-do-cestiny-je-zverstvo-20.html [dostęp: 26.01.2024].

37 Ibidem.

We wszystkich powyższych wypowiedziach rezonuje paternalistyczny ton podmiotów, których doxa wydaje się nie przyjmować zjawiska przekładu jako neutralnego. Z jednej strony nie ma wątpliwości co do autonomiczności samej literatury słowackiej, która jako taka zasługuje na te same przywileje co wszystkie inne literatury zagraniczne, w tym przekład artystyczny, kampanie marketingowe i reflektowaną recepcję. Z drugiej jednak strony adresaci publikacji przekładowych modelowani są w tych wypowiedziach jako niewystarczająco kompetentni (w odróżnieniu od zabierających głos w debacie). Należy przy tym również pamiętać, że samo pytanie o zasadność tłumaczenia ze słowackiego zakotwiczone jest w heteronomicznym biegunie pola literackiego. Ponadto przywoływanie go i prezentowanie jako wciąż aktualnego pozostaje w interesie aktorów czynnych w wytwarzaniu miejsca dla przekładów literatury słowackiej w czeskim polu literackim, a to zwyczajnie ze względu na publiczną widzialność tego tematu.

Z perspektywy socjologii literatury w obszarze przekładów ze słowackiego na czeski na szczególną uwagę zasługiwałoby również zbadanie habitusów tłumaczy literatury słowackiej i dynamiki ich relacji z polem. W kwestii asymetrycznych relacji między polami literackimi zaś interesująca wydawałaby się próba postawienia pytania o możliwą interpretację tych relacji w kategoriach postzależności.

Literatura

- Bejšáková S.: *Nakladatel Petr Minařík: Překládat knihy ze slovenštiny do češtiny je zvěrstvo*. Deník.cz, 3.12.2012. https://www.denik.cz/ostatni_kultura/nakladatel-petr-minarik-prekladat-knihy-ze-slovenstiny-do-cestiny-je-zverstvo-20.html [dostęp: 26.01.2024].
- Bourdieu P.: *The Social Conditions of the International Circulation of Ideas*. W: *Bourdieu: A Critical Reader*. Ed. R. Shusterman. Blackwell Publishers, Oxford, UK 1999, s. 220—228.
- Bourdieu P.: *Reguły sztuki. Geneza i struktura pola literackiego*. Przeł. A. Zawadzki. Universitas, Kraków 2001.
- Bourdieu P.: *Zmysł praktyczny*. Przeł. M. Falski. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008.
- Bourdieu P.: *Dystynkcja. Społeczna krytyka władzy sądzenia*. Przeł. P. Biłos. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2022.
- Casanova P.: *Światowa republika literatury*. Przeł. A. Turczyn, E. Gałuszka. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2017.

- Đurišin D.: *Artistic Translation in the Interliterary Process*. „Traduction, terminologie, rédaction (TTR)” 1991, no. 1, s. 113—127.
- Dvořáková I.: *Vzájemný překlad ve vývoji česko-slovenských a slovensko-českých vztahů. Zčešťování — poslovenčovanie — prepis — prevod — překlad* (dizertační práce). Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra středoevropských studií. Praha 2019.
- Gouanvic J.-M.: *Outline of a Sociology of Translation Informed by the Ideas of Pierre Bourdieu*. „Monografías de Traducción e Interpretación” 2010, no. 2, s. 119—129.
- Gregor A.: *Překládat, nepřekládat?*. „Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada jazykovědná” 1952, vol. 1 (A1), s. 179—180. <https://digilib.phil.muni.cz/sites/default/files/pdf/101604.pdf> [dostup: 26.01.2024].
- Grosman L.: *Past*. „Plamen” 1962, č. 4, s. 66—75.
- Haderková E.: *Anketa k tématu současné slovenské literatury*. „LitENky (Literární novinky)” 2009, č. 4 (36), 16. 4.
- Hegedüsová Z.: *Dvojdovosť v medziliterárnom spoločenstve*. W: *Osobitné medziliterárne spoločenstvá 3*. Eds. D. Đurišin et al. Veda, Bratislava 1991, s. 76—91.
- Heilbron J., Sapiro G.: *Outline for a Sociology of Translation: Current Issues and Future Prospects*. W: *Constructing a Sociology of Translation*. Eds. M. Wolf, A. Fukari. John Benjamins, Amsterdam 2007, s. 93—108.
- Jareš M., Machala L., Zdeňková A.: *České překlady slovenské beletrie 1993—2017*. „Spisovatele.upol.cz”. <http://spisovatele.upol.cz/wp-content/uploads/2022/03/Ceske-preklady-slovenske-beletrie-1993-2017.pdf> [dostup: 21.01.2024].
- Jedlička A.: *Jazyková problematika překladů ze slovenštiny do češtiny*. „Naše řeč” 1961, č. 1—2. <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4805> [dostup: 26.01.2024].
- Kamusella T.: *The Politics of Language and Nationalism in Modern Central Europe*. Palgrave Macmillan, Basingstoke 2008.
- Kosek P.: *Dějiny češtiny na Slovensku*. W: *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Eds. P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová. 2016. <https://www.czechency.org/slovník/D%20C4%9AJINY%20C4%8CE%20A0TINY%20NA%20SLOVENSKU> [dostup: 5.06.2024].
- Listopadové proměny. Česká a slovenská literatura v kontextu roku 1989*. Eds. V. Barborík, B. Čiháková, A. Šidáková Fialová. Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha 2021.
- Machala L.: *Slovenská literatura v Česku aktuálně*. „Český jazyk a literatura” 2018, č. 2, s. 85—92.
- Macura V.: *Všeobecné pozadie interpretácie Feldekovho prekladu „Slávy dcéry”*. W: *O interpretácii umeleckého textu 7*. Nitra 1982, s. 297—310.

- Maxwell A.: *Fickle Nationalism: Slovakia's Shifting Ethno-Linguistic Borders*. W: *The Palgrave Handbook of Slavic Languages, Identities and Borders*. Eds. T. Kamusella, M. Nomachi, C. Gibson. Palgrave Macmillan, Basingstoke 2016, s. 230—244.
- Musilová K., Dobrotová I.: *Z dějin kontaktů dvou blízkých slovanských jazyků, češtiny a slovenštiny*. „Bohemistyka” 2012, č. 1, s. 35—60.
- Nábělková M.: *Rozdelenie a „vzďalovanie”. Niekoľko pohľadov*. W: *Česko-slovenská vzájemnosť a nezájemnosť*. Eds. I. Pospíšil, M. Zelenka. Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno 2000, s. 104—112.
- Nábělková M.: „Ale v češtině bych to rád taky”. *Slovensko-český preklad ako predmet vyjednávania v internetovej komunikácii*. „Jazykovědné aktuality” 2007, č. 44, s. 54—78.
- Nábělková M.: *Slovenčina a čeština v kontakte. Pokračovanie príbehu*. Veda, vydavateľstvo SAV. Jazykovedný ústav L. Štúra SAV — Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Bratislava—Praha 2008.
- Nábělková M.: *Cudzí jazyk? Rozptyl nazerania na vzájomný vzťah slovenčiny a češtiny v súčasnom spoločenskom diskurze*. W: *Visegrad — Terra Interculturalis*. Ed. V. Sklaský. Slovensko-český klub s podporou visegrádskeho fondu, Praha 2009, s. 67—88.
- Nábělková M.: *Česko-slovenský jazykový kontakt*. W: *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Eds. P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová. 2016. <https://www.czechency.org/slovník/%C4%8CESKO-SLOVENSK%C3%9D%20JAZYKOV%C3%9D%20KONTAKT> [dostup: 5.06.2024].
- Nábělková M.: *The Czech-Slovak Communicative and Dialect Continuum: With and Without a Border*. W: *The Palgrave Handbook of Slavic Languages, Identities and Borders*. Eds. T. Kamusella, M. Nomachi, C. Gibson. Palgrave Macmillan, Basingstoke 2016, s. 140—184.
- Nábělková M.: *Biliterárnosť, bilingvizmus a „prílohové slovníčky” ako textová lexikografická opora v českom a slovenskom literárnom priestore*. „Slovenská literatúra” 2020, č. 67, s. 11—35.
- Passia R.: *Pahýl alebo výhonok. Slovenská literatúra v Česku*. „Advojka.cz” 2007, č. 26. <https://www.advojka.cz/archiv/2007/26/pahyl-alebo-vyhonok> [dostup: 13.02.2024].
- Pátková J.: *Reflexe slovenské literatury v českém prostředí po roce 2000*. W: *K teoretickým a praktickým aspektom slovenskej literárnej kritiky po roku 2000*. FF PU v Prešove, Prešov 2019, s. 181—194.
- Pokorný M.: *Spoločensví české a slovenské literatury v súčasnej fázi meziliterárneho procesu. Trilogie Marie Mujmanové a Vladimíra Mináče*. W: *Osobitné medziliterárne spoločenstvá 3*. Eds. D. Ďurišin et al. Veda, Bratislava 1991, s. 171—192.

- Pražák A.: *Poslovenšťovat? Počešťovat?*. „Časopis učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě” 1928, č. 1—2, s. 217—219.
- Příbáň M., Košnarová V., Příbáňová A.: *Slovník české literatury*. 2013. Haslo: *Odeon*. <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1362> [dostup: 16.02.2024].
- Simeoni D.: *The Pivotal Status of the Translator’s Habitus*. „Target” 1998, no. 1 (10), s. 1—39.
- Šisler P.: *Vztahy se slovenskou literaturou*. W: *Dějiny české literatury 1945—1989*. Eds. P. Janoušek et al. T. I. Academia, Praha 2007—2008, s. 96—110.
- Šisler P.: *Vztahy se slovenskou literaturou*. W: *Dějiny české literatury 1945—1989*. Eds. P. Janoušek et al. T. III. Academia, Praha 2007—2008, s. 98—106.
- Viala A.: *The Theory of the Literary Field and the Situation of the First Modernity*. „Paragraph” 2006, no. 29, s. 80—93.
- Vorderobermeier G.M.: *Remapping Habitus in Translation Studies*. Rodopi—Brill, Amsterdam—New York 2014.
- Zákon Národnej rady Slovenskej republiky z 15. novembra 1995 o štátnom jazyku Slovenskej republiky 270/1995 Z. z. (Ustawa z dnia 15 listopada 1995 o języku państwowym Republiki Słowacji).
- Zelenková A.: *Medzi vzájomnosťou a neuzajomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov*. Slovanský ústav AV ČR, Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Praha—Nitra 2009.
- Zvolanekova T.: *Brutálna v jemnostiach. O prekladani slovenskej literatúry*. „Advojka.cz” 2023, č. 1. <https://www.advojka.cz/archiv/2023/1/brutalna-v-jemnostiach> [dostup: 21.01.2024].

Joanna Derdowska

Několik poznámek k postavení překladů slovenské literatury v českém literárním poli (prizmatem literární sociologie)

RESUMÉ | Jazykové vztahy mezi češtinou a slovenštinou prošly vývojem od historické představy společného jazyka přes pasivní bilingvismus ve 20. století až k dnešní jazykové distanci. Tyto proměny významně ovlivnily podobu literární produkce a překladatelských strategií uplatňovaných při překladu děl z jiných jazyků do slovenštiny a/nebo češtiny, ale také při literárním překladu mezi oběma jazyky. V tomto článku se pokusím představit vybrané současné odpovědi na letitou otázku potřeby vzájemného překladu se zaměřením na překlad ze slovenštiny do češtiny. Upozorňuji také na implikace samotné otázky o legitimitu takového překladu. Pro popis místa, které zaujímá literatura překládaná ze slovenštiny v českém literárním poli, navrhuji praktickou aplikaci jazyka sociologie literatury.

KLÍČOVÁ SLOVA | sociologie literatury, sociologie překladu, slovenská literatura v překladu, české literární pole

Joanna Derdowska

A Few Remarks on the Position of Translations of Slovak Literature in the Czech Literary Field (Through the Lens of Sociology of Literature)

SUMMARY | Linguistic ties between the Czech and Slovak have evolved from the historical idea of a common language and passive bilingualism in the 20th century to the linguistic distance observed today. These transformations have had a significant impact on the shape of literary production and translation strategies applied to the translation of works from other languages into Slovak and/or Czech, as well as literary translation between the two closely related languages. In this article, I try to present selected contemporary answers to the old question of the need for mutual translation, focusing on translation from Slovak into Czech. I also draw attention to the implications of the question of the legitimacy of this type of translation itself. To describe the place occupied by literature translated from Slovak in the Czech literary field, I propose the practical application of the language of sociology of literature.

KEYWORDS | sociology of literature, sociology of translation, Slovak literature in translation, Czech literary field

JOANNA DERDOWSKA | dr nauk humanistycznych, adiunkt w Instytucie Literaturoznawstwa na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Absolwentka socjologii i filologii słowiańskiej na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Doktorat uzyskała na Uniwersytecie Karola w Pradze. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się na obszarach, w których literatura spotyka się z życiem społecznym. Aktualnie pracuje nad zagadnieniami wielojęzyczności. Część swej pracy badawczej poświęciła też problematyce przestrzeni miejskiej. Autorka dwóch monografii: *Praskie przemiany. Sacrum i desakralizacja przestrzeni miejskiej Pragi* (Kraków 2006) oraz *Kmitavá mozaika. Městský prostor a literární dílo* (Praha 2011).